

Srovnání reliability slovenské a české verze dotazníku TCI-A

Comparison of reliability of the Czech and Slovak versions of the Temperament and Character Inventory for Adolescents

Lucie Bajnarová / Anton Heretik

Psychologický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Michal Hajdúk / Anja Mustagrudič

Katedra psychologie, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava, Slovenská republika

Korespondenční údaje: Psychologický ústav, Filozofická fakulta Masarykova univerzita, Arna Nováka 1, 602 00 Brno, email: 383155@mail.muni.cz

Abstrakt

Práce ověřuje a vzájemně porovnává základní psychometrické charakteristiky českého a slovenského překladu Cloningerova osobnostního dotazníku pro adolescenty (TCI-A). Výzkumný soubor tvořilo celkově 311 adolescentů ve věku 13–19let, z toho 100 pochází ze Slovenska. Vnitřní konzistence hlavních škál byla pro český i slovenský překlad inventáře uspokojivá ($\alpha = 0,78\text{--}0,90$ resp. $\alpha = 0,72\text{--}0,86$). Problematickou se ukázala vnitřní konzistence některých faset. Uspokojivá byla také rozlišovací hodnota dimenzí dotazníku a to pro oba překlady.

Klíčová slova

TCI-A, reliabilita, psychometrika, adolescence

Abstract

The aim of this paper is to inquire a compare psychometric properties of Czech and Slovak translations of Cloninger's Temperament and Character inventory for adolescents (TCI-A). The sample is the group of 311 adolescents, 100 of them are from Slovakia. The internal consistency was satisfactory for both translations, the Cronbach's alpha varied from 0,78 to 0,90. However, the consistency of some subscales emerged as problematic. Independence of main dimensions was also satisfactory for both translations.

Key words

TCI-A, reliability, psychometrics, adolescence

Úvod

Cloninger založil svůj model osobnosti na výzkumech genetické struktury lidské osobnosti, neurologických studiích, fylogenetických analýzách a behaviorálním podmiňování. Původně se zaměřil pouze na temperament, který chápe jako vrozené, a vývojově stabilní složky osobnosti, neovlivnitelné sociokulturním prostředím. Temperament souvisí s funkcí neurotransmiterových struktur a tvoří jej „automatické asociativní odpovědi na jednoduché emocionální podněty, které determinují rozdíly v habituálním chování a emocionálních odpovědích jako je strach, zlost a znechucení.“ (Cloninger, 2004). První Cloningerův model tvořily tři základní dimenze: vyhledávání nového (Novelty Seeking), vyhýbání se poškození (Harm Avoidance) a závislost na odměně (Reward Dependence). Později byla přidána perzistence (Persistence). Vyhledávání nového souvisí s činností dopaminergního systému a vypovídá o impulzivité, aktivitě, iniciativě a tendenci prozkoumávat (Paris, 2005). Vyhýbání se poškození vypovídá o náchylnosti k úzkosti, opatrnosti až ostražitosti. Závislost na odměně souvisí s norepinephrinovými strukturami, nejlépe se dá popsat póly sociální přílnutí vs. lhostejnost. Škála perzistence byla přidána později na základě výsledků faktorové analýzy modelu. Vypovídá o pracovitosti, perfekcionismu a vytrvalosti (Cloninger, 2004).

Model založený pouze na temperamentu ke komplexnímu popisu osobnosti nestačil. Nezahrnoval sebe-organizující (self-organizing) výbavu osobnosti, která dává základ exekutivní kontrole, spolupráci nebo subjektivní všímavosti/povědomí (subjective awareness), která je základem typicky lidských vlastností jako je kreativita, symbolická invence nebo potřeba koherence.

Model byl tedy rozšířen o další tři dimenze, zaměřené na charakter. Charakter je proti temperamentu zralejší osobnostní strukturou. Ovlivňuje, vývoj jednotlivce v rámci jeho rodinného a kulturního prostředí. Je vědomý, zahrnuje sebereflexi a souvisí se způsobem, jakým jedinec řídí sám sebe. Odráží osobní cíle a hodnoty člověka (Zohar, 2007). Jednotlivé charakterové dimenze odpovídají kombinacím subjekto-objektových vztahů. Seberízení (Self-Directedness) odpovídá našim představám o nás samých a zahrnuje i seberegulační mechanismy. Kooperace (Cooperativeness) představuje naše pojetí vlastních vztahů s ostatními a poslední dimenze sebezpresah reprezentuje představu o našem zapojení ve světě (Cloninger, 2004).

První varianta Cloningerova dotazníku TPQ (Tridimensional Personality Questionnaire) nebyla vhodná pro určování poruch osobnosti, po rozšíření o charakterové dimenze vznikl Temperament and Character Inventory (TCI). Této verzi dotazníku se v České republice věnovali Kožený a Tišanská, kteří ověřovali psychometrické vlastnosti u adolescentů a osob ve výkonu trestu (Kožený & Tišanská, 1998). Preiss pro dotazník vytvořil české percentilové normy a doporučil jeho používání v klinické praxi, především pro diagnostiku poruch osobnosti (Preiss & Klose, 2001). Nejaktuálnější verzí pro dospělé je Temperament and Character Inventory – Revised (TCI-R), který se od přechodných liší použitím Likertovy škály, má lepší vnitřní konzistenci hlavních škál i faktorovou strukturu (Preiss, Kuchařová, Novák & Štěpánková, 2007). Pro děti od 9 let je určen dotazník Junior Temperament and Character Inventory, který tvoří sebezposuzovací škála a škála pro rodiče (Luby, Svrakic, McCallum, Przybeck, & Cloninger, 1999). U předškolních dětí je možné využít rodičovskou posuzovací škálu Preschool Temperament and Character Inventory (Snopek, Hublová, Porubanová & Blatný, 2012).

Předmět studie

Dotazník TCI-A je relativně novou metodou, v současnosti probíhá její ověřování v několika zemích. Cílem této práce je ověření a vzájemné srovnání českého a slovenského překladu této metody.

Metoda

Výzkumný soubor

Účastníky této studie byli čeští a slovenští adolescenti. Studie se zúčastnilo celkem 311 participantů. Celkem 211 (z toho 55,5% žen) pochází z České republiky, 100 adolescentů (z toho 63% žen) ze Slovenska. Složení vzorku je znázorněno v tabulce 1. V české části vzorku byli přítomni probandi ve věku 13–17 let, průměrný věk byl 15,68 (sd=1,13). Slovenský vzorek byl celkově starší, věkové rozpětí zúčastněných bylo 15–19 let a průměrný věk 17,05 (sd = 1,04). Věkový průměr celého souboru byl 16,1 (sd=1,3).

Tabulka 1.

Složení výzkumného souboru.

	CZ		SR		CELKEM	
	N	%	N	%	N	%
muži	94	45%	37	37%	131	42%
ženy	117	55%	63	63%	180	58%

Nástroje

Inventář TCI-A byl vytvořen v roce 2014 a je primárně určen adolescentům ve věku 13–18 let. Vychází z dotazníku pro dospělé (TCI-R). Z něj pochází také většina položek. Oproti původnímu dotazníku je tato jeho varianta kratší. Obsahuje celkem 165 položek rozložených do 33 faset, které tvoří 7 hlavních dimenzí odpovídajících Cloningerovu modelu osobnosti. Respondenti odpovídají prostřednictvím Likertovy škály s možnostmi: *1 určitě neplatí, 2 spíše neplatí, 3 rovnocenně platí i neplatí, 4 spíše platí, 5 určitě platí*. V průběhu ověřování reliability české verze dotazníku, došlo k modifikaci některých položek a jejich ověřování proběhlo na jiném výzkumném souboru. Do této studie byla zahrnuta data z obou měření, tedy z měření původní i upravenou variantou dotazníku.

Výsledky

Průměrné skóry hlavních dimenzí dotazníku stejně jako minima respektive maxima obou skupin zobrazuje tabulka 2. Na první pohled je patrné, že nebyly zjištěny výrazné rozdíly. Nejvíce se český a slovenský soubor (o téměř jednu směrodatnou odchylku) lišil ve škále sebezpřesah (self-transcendence), která vypovídá o spiritualitě, vztahu k morálním ideálům a víře v nadpřirozené vedení (Cloninger, 2004).

Tabulka 2.

Průměrné hodnoty hlavních škál dotazníku TCI-A pro český a slovenský soubor.

	CZ				SR			
	M	SD	Min	Max	M	SD	Min	Max
NS	3,07	0,46	1,87	4,70	3,12	0,48	1,96	4,39
HA	2,95	0,64	1,40	4,75	2,98	0,54	1,55	4,35
RD	3,30	0,45	1,92	4,46	3,33	0,43	2,33	4,29
PS	3,09	0,59	1,30	4,55	3,15	0,58	1,40	4,50
SD	3,27	0,54	1,60	4,60	3,04	0,52	1,88	4,52
CO	3,50	0,49	2,24	4,92	3,51	0,54	2,44	4,72
ST	2,50	0,63	1,23	4,08	3,00	0,52	2,15	4,62

Vnitřní konzistence

V tabulce 3 jsou uvedeny hodnoty Cronbachova koeficientu alfa pro hlavní škály dotazníku jak pro český tak slovenský soubor. Všechny hlavní dimenze dotazníku, pro oba soubory mají hodnoty Cronbachova alfa vyšší než 0,7. Porovnáme-li mezi sebou hodnoty pro jednotlivé soubory (český a slovenský), nenajdeme výrazné rozdíly. V případě českého souboru se hodnoty pohybují v rozmezí od 0,78 (vyhledávání nového) po 0,90 (perzistence). U slovenského souboru nejnižší míru vnitřní konzistence vykazuje škála závislost na odměně ($\alpha = 0,72$) a nejvyšší stejně jako v případě českého souboru perzistence ($\alpha = 0,86$). V případě obou souborů je vnitřní konzistence některých jednotlivých faset nízká.

Tabulka 3.

Vnitřní konzistence hlavních dimenzí dotazníku TCI-A pro český a slovenský soubor.

Škála	počet položek	SR α	CZ α
NS	23	0,779	0,784
HA	20	0,803	0,880
RD	24	0,715	0,792
PS	20	0,864	0,898
SD	25	0,827	0,861
CO	25	0,854	0,841
ST	26	0,828	0,898

Nezávislost škál

Tabulka 4 představuje matici vzájemných korelací hlavních dimenzí dotazníku TCI-A pro soubor z České republiky. Celkem 5 korelačních koeficientů dosahovalo hodnot vyšších než 0,3. Z toho 2 byly vyšší než 0,5, v tabulce jsou vyznačeny tučně. Jedná se o negativní korelaci škál sebeřízení (SD) a vyhýbání se poškození (HA), kdy $r = -0,574$ a pozitivní korelaci škály sebeřízení (SD) se škálou perzistence (PS), kdy $r = 0,514$. Nejsilnější korelace tedy jsou mezi jednou z temperamentových a jednou z charakterových škál.

Tabulka 4.

Pearsonovy koeficienty korelace hlavních škál dotazníku TCI-A pro český soubor.

	NS	HA	RD	PS	SD	CO	ST
NS							
HA	-,239**						
RD	,245**	-,263**					
PS	-,062	-,467**	,096				
SD	-,193**	-,574**	,242**	,514**			
CO	-,187**	-,186**	,296**	,161*	,403**		
ST	,118	-,075	,222**	,200**	,002	,352**	

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Obdobně tabulka 5 zobrazuje korelační koeficienty hlavních dimenzí dotazníku, tentokrát pro slovenský soubor. Zde hodnot vyšších než 0,3 resp. – 0,3 dosahovalo celkem 9 korelačních koeficientů. Žádný z nich nenabýval hodnoty vyšší než 0,5. Nejvíce negativně spolu korelují škály sebeřízení (SD) a vyhýbání se poškození (HA), $r = -0,394$, nejsilnější pozitivní korelace jsou mezi škálou kooperace (CO) a škálami závislost na odměně (RD) kdy $r = 0,45$ a sebeřízení (SD), kdy $r = 0,456$.

Tabulka 5.

Pearsonovy koeficienty korelace hlavních škál dotazníku TCI-A pro český soubor.

	NS	HA	RD	PS	SD	CO	ST
NS							
HA	-,307**						
RD	,119	-,306**					
PS	-,022	-,251*	,294**				
SD	-,329**	-,394**	,395**	,268**			
CO	-,308**	-,051	,450**	,121	,456**		
ST	-,076	,017	,101	,410**	-,038	,145	

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Srovnání

Tabulka 6 vznikla porovnáním korelačních matic pro český a slovenský soubor. Zobrazuje hodnoty p , tedy hladinu významnosti, na které se korelační koeficienty odlišují. Mezi většinou korelačních koeficientů nebyly zjištěny žádné signifikantní rozdíly (n.s.). Signifikantní rozdíly ($p < 0,05$) byly zjištěny pro korelace: vyhýbání se poškození (HA) – perzistence (PS), vyhýbání se poškození (HA) – sebeřízení (SD), závislost na odměně (RD) – perzistence (PS), perzistence (PS) – sebepřesah (ST) a sebepřesah – kooperace (CO). V případě korelace škál perzistence (PS) a sebeřízení (SD) je rozdíl signifikantní na 1% hladině významnosti.

Tabulka 6.

Srovnání st. signifikancí rozdílů korelačních matic pro český a slovenský překlad dotazníku TCI-A.

	NS	HA	RD	PS	SD	CO
HA	n.s.					
RD	n.s.	n.s.				
PS	n.s.	.021	.046			
SD	n.s.	.027	n.s.	.009		
CO	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	
ST	n.s.	n.s.	n.s.	.029	n.s.	.036

Diskuze

Cílem studie bylo ověření psychometrických vlastností dotazníku TCI-A, konkrétně jeho českého a slovenského překladu a jejich vzájemné porovnání. Průměrné hodnoty jednotlivých škál se pro český a slovenský překlad výrazně nelišily. Největší rozdíl (o téměř jednu směrodatnou odchylku) vykazovala škála sebepřesah vypovídající o spiritualitě. Zde je třeba vzít v úvahu složení slovenské části vzorku, která byla oproti české části výrazně starší. Dále naše výsledky ukazují, že vnitřní konzistence všech hlavních dimenzí dotazníku je uspokojivá a to jak pro český, tak pro slovenský překlad inventáře. Hodnoty Cronbachova koeficientu alfa se ve slovenské verzi pohybovaly od 0,72 do 0,86, v české od 0,78 do 0,90. Vnitřní konzistence obou překladů je srovnatelná s výsledky dosud nepublikované maďarské studie (Rózsa, 2015). Vnitřní konzistence hlavních škál se i zde ukázala jako relativně vysoká, hodnoty Cronbachova alfa se pohybují v rozmezí 0,75(NS) – 0,89 (PS). Vnitřní konzistence některých faset byla velmi neuspokojivá, zde je třeba vzít v úvahu nízký počet položek v jednotlivých fasetech. Rozlišovací hodnota hlavních dimenzí dotazníku, tedy vzájemné korelace mezi škálami, je rovněž pro oba překlady inventáře uspokojivá. Pro českou variantu byly nejsilnější korelace zjištěny u škál sebeřízení a vyhýbání se poškození ($r = -0,574$) a škál sebeřízení a perzistence ($r = 0,514$). Ve slovenské variantě šlo o korelace škál sebeřízení a vyhýbání se poškození ($r = -0,394$), a škály kooperace se škálami závislost na odměně ($r = 0,45$) a sebeřízení ($r = 0,456$). Porovnávali jsme také korelace českého a slovenského překladu mezi sebou. Identifikovali jsme celkem 6 signifikantních rozdílů. Jednalo se o korelace škály vyhýbání se poškození se škálami perzistence a sebeřízení dále škály perzistence se škálami závislost na odměně, sebepřesah a sebeřízení a konečně korelaci škál sebepřesah a kooperace. K rozdílům ve vzájemných korelacích hlavních dimenzí dotazníku může přispět rozdílnost výzkumných souborů tak odlišnosti v překladu jednotlivých položek. Projevit se zde mohla také modifikace některých položek testu, která proběhla pouze na českém překladu. Limity práce spočívají v rozdílnosti jednotlivých vzorků a to jak do velikosti tak jejich věkového složení. Slovenský soubor zahrnoval respondenty starší, než kterým byl dotazník určen. Tato studie se zaměřila pouze na část psychometrických vlastností dotazníku a předpokládá jeho další ověřování.

Reference

- Cloninger, C. R. (2004). *Feeling good: The Science of Well-Being*. New York: Oxford University Press.
- Kožený, J., & Tišanská, L. (1998). Formální vlastnosti dotazníku TCI testované na datech adolescentu. *Československá psychologie*, 38, 75–83.
- Luby, J., Svrakic, D. M., McCallum, K., Przybeck, T., & Cloninger, C. R. (1999). The Junior Temperament and Character Inventory: Preliminary Validation of a Child Self-Report Measure. *Psychological Reports*, 84, 1127–1138.
- Paris, J. (2005). Neurobiological Dimensional Model of Personality: A review of the models of Cloninger, Depue and Siever. *Journal of Personality Disorders*, 19(2), 156–170.
- Preiss M., & Klose J. (2001). Diagnostika poruch osobnosti pomocí teorie C. R. Cloningera. *Psychiatrie*, 5, 226–231.
- Preiss, M., Kuchařová, J., Novák, T., & Štěpánková, H. (2007). The temperament and character inventory-revised (TCI-R): a psychometric characteristics of the Czech version. *Psychiatria Danubina*, 19, 27–34.
- Rózsa, S. (2015). *Data maďarských adolescentů*. Nepublikovaný rukopis.
- Snopek, M., Hublová, V., Porubanova, M., & Blatný, M. (2012). Psychometric properties of the Temperament and Character Inventory-Revised (TCI-R) in Czech adolescent sample. *Comprehensive Psychiatry*, 53, 71–80.
- Zohar, A. H. (2007). The Blatt and Cloninger Models of Personality and their Relationship with Psychopathology. *The Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, 44(4), 292–300.